

*До разової спеціалізованої вченої ради
Класичного приватного університету
м. Запоріжжя, вул. Жуковського, буд. 70-б,*

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора
Грищенко Оксани Анатоліївни на дисертаційне дослідження
Долгова Антона Геннадійовича
«Кримінально-виконавчі засади виправлення засуджених до
позбавлення волі в Україні»,
на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності
«Право»**

Актуальність теми. Актуальність теми обумовлена наступними чинниками: по-перше, питання щодо поняття та змісту «виправлення», як цілі покарання, закріпленої у кримінальному праві та законодавстві, а також як процесу позитивних змін, які відбуваються в особистості засудженого та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки у кримінально-виконавчому праві та законодавстві, останнім часом серед науковців кримінально-правового циклу викликають велику кількість заперечень та дискусій. По-друге, здобуток цього визначення ще з радянських часів, змістовні ознаки якого на сьогодні не відтворюють всієї повноти та сутності виправлення особливо в умовах режиму воєнного стану України потребує нового погляду. По-третє, питання кримінально-виконавчих засад були предметом досліджень окремих принципів кримінально-виконавчого права, прогресивної системи виконання (відбування) покарання у виді позбавлення волі, які забезпечують виконання покарань у виді позбавлення волі, зокрема персоналом Державної пенітенціарної служби України, проте комплексних робіт присвячених встановленню кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі на сьогодні відсутні. Зазначені проблеми підтверджують особливу актуальність обраної автором теми, своєчасність даного дослідження, його теоретичне та прикладне значення. Результати дослідження є важливими як для теорії галузей кримінально-правового циклу, так і для законодавчої та правозастосовної діяльності.

Отже, тема яку обрав дисертант, на наш погляд є актуальною, так як автор в межах роботи висвітлив достатню кількість доктринальних та правозастосовних позицій щодо уніфікації поняття «виправлення»; висловив власні позиції щодо встановлення комплексного поняття «кримінально-виконавчі засади виправлення засуджених до позбавлення волі»; детально дослідив засоби виправлення засуджених до позбавлення волі, зокрема проблематику їх реалізації щодо виправлення засуджених під час виконання (відбування) покарання у виді позбавлення волі тощо.

Ознайомлення з дисертацією надає підстави для певної *загальної оцінки роботи.*

Автором було проведене *самостійне дослідження наукової проблеми*, яка присвячена розв'язанню конкретного наукового завдання шляхом комплексного аналізу теоретичних та практичних аспектів кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні та розробленню на його основі відповідних пропозицій до чинного законодавства, спрямованих на удосконалення діяльності органів та установ виконання кримінальних покарань ДКВС України та практики забезпечення виправлення засуджених до позбавлення волі. Вивчення поданих Долговим А.Г. матеріалів дисертації та наукових публікацій, дає підстави стверджувати, що він провів ґрунтовний аналіз теми, актуальної в теоретичному плані, сформульовані обґрунтовані висновки і пропозиції, що виносяться на захист.

Дисертація оформлена згідно з вимогами, які пред'являються до роботи такого рівня, відповідає *державним стандартам*. Обсяг основного тексту дисертації відповідає встановленим нормативам. Наукові положення в тексті дисертації за формою викладу дохідливі, у смисловому значенні взаємопов'язані.

Структура, зміст, послідовність, взаємозв'язок підрозділів дисертації спрямовані на *реалізацію основної мети* дослідження - розв'язання конкретного наукового завдання шляхом комплексного аналізу теоретичних та практичних аспектів кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених

до позбавлення волі в Україні та розроблення на його основі відповідних пропозицій до чинного законодавства, спрямованих на удосконалення діяльності органів та установ виконання кримінальних покарань ДКВС України та практики забезпечення виправлення засуджених до позбавлення волі.

Досить конкретні визначення *завдань дослідження* відтворюють особливе значення для автора проблем, що стосуються: аналізу стану та методології наукового дослідження виправлення засуджених до позбавлення волі; дослідження генезису ідей виправлення засуджених до позбавлення волі; вивчення міжнародного досвіду виправлення засуджених до позбавлення волі; визначення поняття та розкриття змісту кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні; проведення аналізу нормативно-правового забезпечення кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні; визначення суб'єктів кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні й надання їм ґрунтовної характеристики; здійснення кримінально-виконавчої характеристики засобів виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні (режим, суспільно-корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє та професійно-технічне навчання, громадський вплив); вироблення пропозицій з удосконалення чинного законодавства України щодо виправлення засуджених до позбавлення волі та формулювання рекомендацій, спрямованих на покращення практики діяльності органів та установ виконання покарань ДКВС України в цьому напрямку. Такий підхід у формулюванні завдань є підтвердженням комплексного характеру дослідження, як такого, що полягає у необхідності послідовного розгляду теоретичних, законодавчих та правозастосовних аспектів визначеної проблеми.

Значну увагу автор надає *методології дослідження*. Дисертант застосував загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, які обрані з урахуванням поставленої мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження:

діалектичний, історико-правовий, формально-логічний, логіко-юридичний, порівняльно-правовий, статистичний, соціологічний методи.

Новизна розглянутих автором питань безумовна як така, що відтворює зміст суттєвих для подальшого реформування кримінального та кримінально-виконавчого законодавства положень. У результаті здійсненого дослідження сформульовано низку наукових положень і висновків, запропонованих особисто дисертантом. У роботі враховано положення як національного, так і міжнародного законодавства, проаналізовано теоретичний матеріал, що стосується тематики роботи. Це надало можливості виробити новий підхід до дослідження значної кількості проблем щодо кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні. Достатня кількість положень, винесених автором на захист, і висновків є новими або містять значну частку новизни. Зокрема, маємо звернути увагу на *нові підходи* автора у вирішенні таких теоретичних та законодавчих проблем: сформоване авторське визначення поняття «кримінально-виконавчі засади виправлення засуджених до позбавлення волі»; на підставі запропонованої дефініції автором визначено зміст кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі (стор. 99).

Крім цього, на правовому та теоретичному рівні удосконалені зокрема: підходи до обґрунтування кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі, що надало можливість автору визначити їх ефективність на етапі реформування кримінально-виконавчої системи України та її трансформації в пенітенціарну систему нового європейського зразка; поняття «соціальна робота із засудженими до позбавлення волі», «режим позбавлення волі».

Крім того привертають увагу ті положення, які набули подальшого розвитку, зокрема наукові підходи щодо невідповідності за своєю сутністю як засобу виправлення засуджених до позбавлення волі соціально корисної праці; можливості законодавчого вдосконалення реалізації засудженими до позбавлення волі свого права на безоплатне здобуття вищої освіти тощо.

Практичне значення одержаних в дисертації Долгова А.Г. результатів полягає в тому, що викладені у дослідження висновки і пропозиції можуть бути використані в: практичній діяльності – для підготовки матеріалів про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, заміну умов тримання засуджених до позбавлення волі, а також у процесі виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні (акт впровадження Державної установи «Миколаївський слідчий ізолятор» від 03.01.2024 р.); науковій роботі та освітньому процесі – як матеріали для подальшої розробки загальних і спеціальних питань кримінально-виконавчого права щодо виправлення засуджених до позбавлення волі та при викладенні навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право», підготовці підручників та навчальних посібників (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 06.03. 2024 р.).

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Надане на рецензування дисертаційне дослідження є комплексною роботою присвяченою розв'язанню конкретного наукового завдання шляхом комплексного аналізу теоретичних та практичних аспектів кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні та розроблення на його основі відповідних пропозицій до чинного законодавства, спрямованих на удосконалення діяльності органів та установ виконання кримінальних покарань ДКВС України та практики забезпечення виправлення засуджених до позбавлення волі.

Ступінь обґрунтованості результатів дослідження зумовлений досить раціональною та внутрішньо узгодженою структурою дисертаційної роботи. Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації становлять наукові праці фахівців у галузі педагогіки, психології, кримінального та кримінально-виконавчого права та інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників. Нормативною основою дисертаційного дослідження були Конституція України, міжнародні договори України, нормативно-правові акти

національного законодавства радянського та сучасного періодів, проекти законів, що визначають кримінально-виконавчі засади виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні.

Інформаційною та емпіричною основою дослідження були: статистичні показники Міністерства юстиції України за 2020-2024 роки, узагальненні данні результатів анкетування 286 осіб із складу персоналу установ виконання покарань ДКВС України та 328 засуджених до позбавлення волі (Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської, Київської, Львівської, Полтавської, Рівненської, Херсонської, Черкаської та Чернігівської областей України), результати вивчення 346 особових справ засуджених. А також у роботі використана інформації, яка висвітлена в оглядах, бюлетенях, інформаційних листах, наказах Міністерства юстиції України.

Автором, як зазначається у рукописі, використано 231 джерело, що стосується різних аспектів теми дисертаційної роботи. Основні положення та результати дослідження знайшли відображення у 6 наукових публікаціях з яких 2 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у журналі який індексується в міжнародній наукометричній базі Web of Science Core Collection, 3 тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Відповідний перелік публікацій наведений у дисертації.

Структурно дисертація складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, які охоплюють сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 235 сторінок, із них основний текст – 170 сторінок. Список використаних джерел налічує 231 найменування. Додатки містяться на 18 сторінках. Послідовність, взаємозв'язок розділів та підрозділів дисертації відповідають визначеним завданням, спрямовані на реалізацію визначеної автором мети дослідження. Безпосередньо зміст розділів (підрозділів) дисертації доповнюють один одне, містить результати аналізу стану наукових теоретичних досліджень, міжнародно-правових аспектів, проблем чинного

кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, спрямовані на обґрунтування найважливіших, як на думку дисертанта, проблем.

Вивчення та *аналіз конкретного змісту дисертації* надає нам підстави визначитися із тими її положеннями, які, як на нашу думку, посилюють значення виконаного дослідження, а отже заслуговують на увагу науковців та вітчизняного законодавця.

Дане дослідження доводить об'єктивну обумовленість та своєчасність розробки науково обґрунтованих заходів, спрямованих на удосконалення кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні, з урахуванням сучасних викликів суспільства, а також позитивного міжнародного досвіду із означених питань.

Перший розділ «Теоретико-методологічні засади виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні» присвячений вивченню стану та методології наукового дослідження виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні, з'ясуванню генезису ідей виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні, а також вивченню міжнародного досвіду виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні (стор. 33-84).

Заслуговує уваги проведений автором у підрозділі 1.1 аналіз стану дослідження *виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні*, в якому дисертант на підставі аналізу доктринальних позицій підкреслює необхідність та своєчасність дослідження кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні (стор. 33-50). Особливо слід відзначити визначену автором у підрозділі 1.2. періодизацію становлення та розвитку *виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні*, яка включає п'ять основних періодів (стор. 50-71).

Другий розділ «Соціально-правова характеристика виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні» присвячений встановленню поняття та змісту кримінально-виконавчих засад *виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні*, (стор. 85-135).

Досліджуючи у підрозділі 2.1. автор на підставі запропонованої дефініції «кримінально-виконавчі засади виправлення засуджених до позбавлення волі»

визначає зміст кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі (стор. 85-99).

У підрозділі 2.2 досліджуючи нормативно-правове забезпечення кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні, автор виділяє три періоди такого забезпечення, а також належним чином розкриває особливості кожного періоду. При цьому важливою є думка автора з приводу того, що кожний період вплинув на трансформацію вітчизняної кримінально-виконавчої системи, і цей процес триває до сьогодні (стор. 100-115).

У підрозділі 2.3. дисертант визначає суб'єктів кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні, з'ясовує їх ролі, а також наголошує на потребі підготовки, перепідготовки та підвищенні кваліфікації пенітенціарного персоналу до виконання покарання у виді позбавлення волі (стор. 115-131).

Третій розділ «Кримінально-виконавча характеристика засобів виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні» присвячений висвітленню таких засобів як режим, суспільно-корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє та професійно-технічне навчання, громадський вплив (стор. 133-182).

Розкриваючи зміст усіх підрозділів 3 розділу слід зазначити, що автор ретельно аналізує кожний зазначений вище засіб виправлення засуджених до позбавлення волі; приділяє достатньої уваги та окреслює існуючі проблемні питання в площині реалізації відповідних засобів виправлення; пропонує теоретичні та законодавчі зміни (доповнення), зокрема авторські дефініції «режим позбавлення волі» (стор. 143), «соціальна робота із засудженими до позбавлення волі» (стор. 157), пропозиції доповнення ст. 125 КВК України (стор. 167) тощо. Окрім зазначеного дисертантом розкриваються й інші питання стосовно кримінально-виконавчої характеристики засобів виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні (стор. 133-181).

Крім розглянутих вище наукових положень, в роботі містяться й інші положення, висновки та рекомендації, які у сукупності забезпечують цілісність проведеного дослідження.

Відповідність дисертації профілю разової спеціалізованої вченої ради. За змістом дисертаційна робота Долгова Антона Геннадійовича «Кримінально-виконавчі засади виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні», представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії повністю відповідає спеціальності 081 «Право» (08 – Право).

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. Звертаючи увагу на значимість та наукову цінність наукової новизни та висновків дисертації, слід звернути увагу на ряд положень дослідження, які носять дискусійний характер і потребують додаткової аргументації під час публічного захисту, а саме:

1. У підрозділі 1.3. «Міжнародний досвід виправлення засуджених до позбавлення волі» автор зазначає що аналіз міжнародного досвіду має велике значення для розуміння суті та практичного застосування виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні. Окрім того, стверджує, що особливе значення має вивчення міжнародного досвіду виправлення засуджених до позбавлення волі у порівнянні із сусідніми з Україною країнами Європейського союзу. При цьому, докладно здійснює порівняльний аналіз чинних норм КВК України, тільки із нормами КВК Республіки Польща. Тобто, складається враження, що Республіка Польща є єдиною державою, яка має схожість із Україною, щодо географічного розташування; відповідності досвіду персоналу пенітенціарних установ, що базується на принципах європейського права; позитивного досвіду спільного співтовариства у пенітенціарній сфері. Як на наш погляд, за відповідними чинниками кримінально-виконавче законодавство України в частині досвіду виправлення засуджених до позбавлення волі могло би бути порівняно із іншими сусідніми європейськими країнами (зокрема, Угорщиною, Словаччиною та Румунією).

2. У підрозділі 2.1. дисертант досліджує поняття та зміст кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі в

Україні. В межах предмету дослідження цього підрозділу на підставі доктринальних положень пропонує авторське поняття «кримінально-виконавчі засади виправлення засуджених до позбавлення волі» та на його основі формулює їх зміст. Погоджуючись із зазначеним змістом кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі вважаємо, що тільки їх декларування не достатньо, а відповідно є потреба додаткових пояснень під час захисту щодо визначеної на стор. 99 дисертації, сукупності ознак (низки властивостей).

3. У підрозділі 2.2. «Нормативно-правове забезпечення кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні» автор розкриває це питання використовуючи зокрема, історичний метод (визначаючи три періоди нормативно-правового забезпечення кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні: 1 період 2004-2010 р.р.; 2 період – 2010-2016 р.р.; 3 період – 2016 р. – до тепер). Маємо зазначити, що такий виклад підрозділу нами оцінюється як той, що покращує його дослідження, проте зауважимо, що: по-перше, такий методологічний підхід мав би бути втілений хоча б у назві підрозділі (як наприклад «Нормативно-правове забезпечення кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні: шляхи реформування»; по-друге, якщо вже обрано саме такий підхід до побудови підрозділу, то звісно 3 період, який охоплює 2016 р. – до тепер (так мовити сучасний стан нормативно-правового забезпечення кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні), повинен був би бути більш об'ємним (стор. 112-115).

4. У підрозділі 2.3. «Суб'єкти кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні» автор на стор. 117 дисертації чітко визначає суб'єктів кримінально-виконавчих засад виправлення засуджених до позбавлення волі. Дослідження завдань, повноважень, функцій кожного суб'єкта щодо виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні, хоча і знайшли відображення у змісті підрозділу,

проте могли бути викладенні системно та структурно відповідно до зазначеного переліку суб'єктів.

5. У розділі 3 «Кримінально-виконавча характеристика засобів виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні» дисертант висвітлює серед засобів виправлення режим, суспільно-корисну працю, соціально-виховну роботу, загальноосвітнє та професійно-технічне навчання, громадський вплив (стор. 133-182). Відносно викладу усіх зазначених засобів, їх кримінально-виконавчої характеристики автор підійшов із позиції встановлення проблематики щодо кожного засобу. Однак, як вбачається не достатньо розкритті шляхи вирішення зазначених проблем, зокрема щодо реалізації як засобу виправлення *засуджених до позбавлення волі в Україні*, суспільно-корисної праці, загальноосвітнього та професійно-технічного навчання. Вважаємо, що однією із головних цілей цього розділу є саме пропозиції щодо усунення визначених проблем та їх подальшого удосконаленого втілення у доктрину та законодавство. Отже, постає питання під час захисту, як бачить дисертант вирішення зазначених у розділі проблем.

Зазначені зауваження та побажання не впливають на загальне позитивне ставлення до роботи, не зменшують її наукової новизни та практичної значимості і тому не є перешкодою для її представлення в спеціалізовану раду для офіційного захисту.

Висновок. За результатами аналізу тексту дисертації Долгова Антона Геннадійовича «Кримінально-виконавчі засади виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні», свідчимо про відсутність порушень автором вимог академічної доброчесності; робота характеризується наявними посиланнями на джерела інформації у випадках використання ідей, тверджень і відомостей; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності; використано методики дослідження та джерела інформації.

Тема дисертації є актуальною, сформульовані автором висновки та рекомендації є аргументованими, відзначається науковою новизною та мають, як теоретичне, так і практичне значення. Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції є теоретично обґрунтованими.

Обсяг основного тексту дисертації відповідає встановленим нормативам до такого виду наукових робіт. Мова роботи характеризується точністю, логічністю та послідовністю викладу, що відповідає науковому стилю. Наукові положення у тексті дисертації за формою викладу доступні, за змістом цілісні та взаємопов'язані.

Отже, дисертація, Долгова Антона Геннадійовича «Кримінально-виконавчі засади виправлення засуджених до позбавлення волі в Україні», відповідає спеціальності 081 - «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – Антон Геннадійович Долгов заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 - «Право» за спеціальністю 081 - «Право».

Офіційний опонент:

професор
кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук,
професор

Оксана ГРИТЕНКО

10 червня 2024 р.

Підпис Гритенко О.А. засвідчує:

Проректор
Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
Заслужений діяч науки і техніки України

Олександр ЮНІН